

DET

THAILÄNDSKA KRYPHÅLET

Begäret efter elfenben ökar återigen trots att trenden länge såg ut att vända. Nu är det nya asiatiska marknadens sug efter det vita guldet som hotar att radera hela elefantbestånd i Afrika. Frihet besöker Thailand, där elefanten är skyddad enligt lag men som trots det fungerar som nav för den globala illegala handeln.

TEXT: JOHAN AUGUSTIN FOTO: JONAS GRATZER

SURINPROVINSEN I ÖSTRA Thailand har länge varit sammankopplad med elefanter. Det var härifrån man gick över gränsen till Kambodja och fångade vilda elefanter som sedan användes i krig och inom jord- och skogsbruk. Nuförtiden fångas inga vilda elefanter, i stället föds tama upp – som mestadels används inom turismen, till exempel vid den årliga Surin Elephant Roundup – där de 200-talet elefanter som finns i provinsen deltar i tävlingar och charmar turisterna.

ELFENBEN, ELLER TANDBEN som det egentligen är, har sedan urminnes tider varit en het handelsvara. Det vita guldet var en av orsakerna till att Belgiens kung Leopold II slog sig ner i Kongo i slutet av 1800-talet. Elfenbenskusten har fortfarande kvar sitt namn – även fast de enorma elefanthjordarna i landets skogar är ett minne blott. Den gamla handelsvaran är även en vördad symbol inom flera av världsreligionerna, däribland buddismen. I Thailand bringar en amulett med en elfenbensbudda lycka genom livet, och förutom alla thailändare som kommer till Surin för att köpa ringar, armband, amuletter och ristade föremål från avsågade betar eller bendelar,

står turisternas köpkraft högt i kurs utanför Ban Ta Klang Elephant Village. Showen där elefantkalvarna plockar bananer med snablarna från publiken, och en vuxen elefant ger en västerländsk man ryggmassage med ena foten, är i gång. Utanför ingången radar souvenirstånden upp sig med olika föremål, vissa gjorda av plast, andra av bendelar. De allra dyraste: av elfenben.

Medan den betydligt mindre arten asiatisk elefant hotas på grund av att dess skogar skövlas är problemet störst på den afrikanska kontinenten, där dess släkting – världens största landlevande däggdjur – fortfarande härskar. Tjuvjakten i Afrika har inte varit så omfattande som i dag på över två decennier. Blandningen av asiatiskt och afrikanskt elfenben är något som smugglare och andra inblandade i den smutsiga handeln har dragit nytta av i årtal – och kallas av miljöorganisationerna för ”det thailändska kryphålet”. Ett ännu större kryphål är det som föreskriver att den som köpte elfenben före 1989 – året då Washingtonkonventionen införde ett internationellt förbud mot handel med elfenben – fortfarande får sälja det inom samma land. Eftersom det är svårt att bevisa hur gammalt elfenben faktiskt är är det ett orubbligt hinder i kriget mot slakten av elefanter.

Elfenbensmycket och buddistiska symboler säljs på en marknads i Surin.

*“Utanför
ingången radar
souvenirstånden
upp sig med olika
föremål, vissa
gjorda av plast,
andra av bendelar.
De allra dyraste:
av elfenben.”*

VID ETT AV souvenirstånden i Ban Ta Klang Elephant Village står Jette Andersen från Danmark. Hon är på rundresa i Thailand och hennes reseledare har sagt till gruppen att det är okej att köpa elfenben här.

– Han säger att det är certifierat elfenben, att man vet var det kommer från. Jag tänker köpa, men det är ju som med guld; man vet aldrig om det är äkta eller inte, säger hon.

Under ett plåtack i den tryckande hettan svalkar sig reseledaren Per Christensen. Han säger att det finns intyg på att elfenben som säljs i Surin kommer från elefanter som dött en naturlig död. Men i ett land som Thailand, där mutor och korruption är vardag, kan han inte vara helt säker på sin sak.

– Det finns säkert falska papper i omlopp, där betarna egentligen kommer från Afrika, säger han och medger samtidigt:

– Många människor här i trakten har stora el-

fenbensföremål i hemmen, amuletterna vi ser här är ingenting i jämförelse.

En snabb rundfrågning bland souvenirstånden visar att det inte är någon av försäljarna som vet var materialet till deras amuletter och smycken kommer från, annat än att de ”beställt färdiga produkter från snidarna”.

Det finns tre, fyra byar i Surinprovinsen med femtiotalet elfenbenssnidare. Antalet minskar dock eftersom det är svårt att som hantverkare få tag i certifierat material – något som den thailändska regeringen inom kort hävdar att den ska kräva papper på. Det berättar Ood Terawat, intill tempelplatsen Wat Pa Argieng, bara några kilometer från Elephant Village. Han är skulptör och har fått i uppdrag att bygga ett buddistiskt tempel i fem våningar, som ska prydas med stora elefanthuvuden i cement. Ood är van vid att arbeta med olika träslag, elefantdelar som skelett och hud samt, just det, elfenben.

Elfenbenssnidaren Ood Terawat.

En snidare snidar elfenben.

– Folk pratar helst inte om att de jobbar som snidare, och framför allt inte av elfenben. Det är ett känsligt ämne.

INTILL DET BLIVANDE templet ligger en samlingsplats för traktens munkar som just nu befinner sig här på en tiodagarsceremoni, där de helrakade männen iförda rostfärgade skycken och sandaler satt upp tält i skogen.

– Varje dag ber de framför statyn där borta, säger Ood och pekar på en stor gyllene budda.

Framför buddan står ett låst glasskåp, fyllt med elfenbensföremål – några i form av Ganesha. Elefantguden är betydelsefull inte bara för hinduer utan även för buddister, då många tillber honom för att uppnå ökad visdom och kreativitet. I skåpet finns ett par betar som ser ut att ha några år på nacken.

– Den trasiga är 800 år gammal, och den fina beten är bara 500 år, skrattar Ood och berättar ”att han själv är buddist och att föremålen i glasskåpet betyder mycket för oss troende”.

När privatägda elefanter i området dör får de sin egen begravningsplats, som lämpligt nog ligger i anslutning till det påbörjade

elefanttemplet. I skogsdungen står stora, vad som liknar uråldriga runda gravstenar utplacerade. Här grävs elefantkropparna ner efter att betarna avlägsnats. Fem år senare grävs graven upp igen och bendelar och tänder kan förädlas. Ibland händer det även att betarna på levande elefanter klipps av (eftersom tandbenet fortsätter att växa livet ut) för att möta den allt större efterfrågan på de lyckobringande dyrgriparna.

EN VINDPUST SVEPER med sig lukten av bränt ben. På en altan till ett litet trähus, några hundra meter från gravplatsen, sitter några snidare som skickligt jobbar med elverktyg som karvar och polerar amuletterna. En färdig gräddfärgad (elfenben har ofta en gulaktig nyans och skelettdelarna en vitare färg) ring stoppas därefter ner i en låda, där halsband med små budda-amuletter trängs med svarta härringar tillverkade av jättarnas svansar. En familj från Bangkok går upp på altanen och sätter sig för att iaktta lådans innehåll. Pappan börjar köpslå med snidaren om priset och om det verkligen rör sig om äkta vara (på många håll säljs elefantens och även andra djurs skelettdelar som elfenben). Mannen tar upp en amulett och hänger den kring sin dotters hals. Han är nöjd med priset, 1 000 baht (cirka 220 kronor), för ett par centimeter påstådd elefantbete.

– Amuletten är magisk. Den kommer ge dig tur, ler han mot sin dotter.

På frågan om råmaterialet enbart kommer från elefanterna i området nickar snidaren med hela huvudet, men Ood förklarar att det inte är hela sanningen.

– Folk pratar helst inte om att de jobbar som snidare, och framför allt inte av elfenben. Det är ett känsligt ämne. Det sägs att det inte finns afrikanska betar här eftersom ingen vill erkänna det – men det är för mycket elfenben i omlopp för att så inte ska vara fallet.

En elefant på ett buddistblosser som fått sinna
elefanten kapade för smyckeslivet

ELEFANTEN

Det finns tre elefantarter: Afrikansk savannelefant, de flesta lever på savannerna i södra och östra Afrika. Afrikansk skogselefant lever i kontinentens centrala och västra regnskogsområden. De gulaktiga betarna från denna art är de mest eftertraktade. Asiatisk elefant har ett stort utbredningsområde i Syd- och Sydostasien från Indien i väst till Borneo i öst.

UNDER HOT

För hundra år sedan fanns det omkring 10 miljoner afrikanska elefanter i det vilda, och 200 000 asiatiska. I dag är antalet nere på omkring en halv miljon på den afrikanska kontinenten. Bara under 80-talet ska det dåvarande beståndet ha halverats. I Asien är antalet nere på 40 000. I Asien, såväl som i Afrika är försvinnandet av elefantens livsmiljöer en av orsakerna till att arterna håller på att försvinna, eftersom befolkningarna i många länder exploderar i antal och behöver värdefull odlingsmark. Då finns det inte plats för hungriga elefanter som i det vilda kan sätta i sig upp till 300 kilo föda och dricka ett par hundra liter vatten om dagen. 2011 var rekordår för antal dödade elefanter i Afrika. Det beräknas att kontinenten förlorade 25 000, en var tionde minut. För 2012 är inte beräkningarna klara, men det uppskattas bli ännu svartare siffror. Även tandben från mammutar, flodhästar, valrossar och narvalar har använts som elfenben. Elfenben består av kalcium och fosfater, men även mineraler, vilket gör det lättare att spåra var en specifik djord kommer ifrån.

– Det hade registrerats som hantverk, förklarar Tawal och öppnar trälådorna med hjälp av sina medarbetare som alla bär gummihandskar och masker. Den instängda odören som påminner om lik har redan fått grepp om den sterila lokalen.

SEDAN HANDELSFÖRBUDET SLOG igenom på 90-talet och några av Afrikas elefantbestånd återhämtade sig, har Kinas (70 procent av världens elffenben beräknas hamna här) aptit efter karvade symboler för välstånd exploderat. Efterfrågan har skjutit i höjden i takt med att inkomsterna bland befolkningen ökat. På Filippinerna betyder ordet elffenben "religiös staty" och landets katoliker dyrkar de gräddvita krucifixen. Thailand är det andra landet i världen, efter Kina, som har de största beslagen av elffenben, och Bangkok fungerar som en transitstad i smuglingsvägen från Afrika – vidare till länder som Kina och Filippinerna.

På Bangkoks internationella flygplats, Suvarnabhumi Airport, gjorde tullen förra året ett rekordbeslag på 468 kilo elffenben från Kenya, ett tillslag som enligt tullchefen Tawal Rodjit värderas till cirka 4,5 miljoner kronor.

– Det hade registrerats som hantverk, förklarar Tawal och öppnar trälådorna med hjälp av sina medarbetare som alla bär gummihandskar och masker. Den instängda odören som påminner om lik, har redan fått grepp om den sterila lokalen.

Tawal berättar att smugglarna ständigt letar nya transportvägar.

De 1 500 betar om 24 ton, värda omkring 129 miljoner kronor, som konfiskerades på ett lastfartyg i Malaysia i december förra året är det största tillslaget hittills. Lasten kom från Togo i Västafrika, via Spanien och Suezkanalen, till Malaysia på sin väg till Kina.

– Det är lättare att smugla via Malaysia och Kambodja, säger Tawal, som varit tulltjänsteman i 26 år och chef på flygplatsen de senaste åtta månaderna.

Han uppskattar själv att hans personal bestående av 44 tulltjänstemän "hittar 80 procent av all elffenben som smugglas genom Suvarnabhumi Airport", och att det är just därför smugglarna börjat använda alternativa rutter, exempelvis med lastbil eller buss genom Kambodja.

Många års erfarenhet har gjort att Tawal vet vad han ska leta efter bland flyglasterna, det gäller att hitta "rätt lastprofil".

– Vi kollar alltid ursprungsdestinationen. Är det Johannesburg, vart är det på väg och är frakten tung? Står det Ethiopian Airlines

PENGARNAS BETYDELSE

I några afrikanska länder som Kenya och Tanzania jobbar myndigheterna hårt mot tjuvjakten, där man utbildar antitjuvjaktspatruller som inte drar sig för att skjuta tjuvjägare, och på många håll i Afrika råder det numera regelrätta krig mellan dem som jobbar för miljövard och inkomstbringande turism och dem som vill tjäna snabba pengar på elfenben. Handeln med det vita guldet är mer lönsamt än någonsin. Priset på elfenben har ökat 16 gånger på bara ett fåtal år och är nu uppe i ett par tusen kronor kilot för råmaterialet, ett pris som hinner höjas många gånger genom mellanleden innan den färdiga produkten når slutkunden.

HÖG EFTERFRÅGAN

Det är det höga priset på elfenben som gör att så många fattiga afrikaner är redo att riskera sina liv, vilket ger elefanten som art en dystur framtidsutsikt. Betarna hos en elefant kan vara värda mer än en genomsnittlig årslön i många afrikanska länder, något som har lett till att däggdjuren snabbt försvunnit från stora delar av västra Afrika. Läget i de centrala delarna förvärras hela tiden. Det är egentligen bara i de södra och östra delarna som bestånden delvis kan sägas vara livskraftiga. Andra afrikanska länder som Sydafrika, Botswana och Zimbabwe vill inte ha handelsförbud utan reglerad fortsatt försäljning till länder som Kina och Japan. Många krig och konflikter finansieras av elfenben där ökända vapnade grupper som Lord's Resistance Army och al-Shabab skjuter elefanter, men även flera afrikanska länders regeringar som Ugandas, Kongos och Sydsudans armé har avslöjats i elfenbenshärvar där ländernas militär själva varit inblandade.

”De thailändska myndigheterna är ökända för sin utbredda korrup­tion. Något som passar en smugglare med näven full av sedlar perfekt.”

från Kenya, via Doha till Bangkok? Då blir vi intresserade, säger han och fastställer med ett bestämt leende:

– Vi förstör smugglarnas handelsväg genom Bangkok.

Vad händer då med allt tidigare konfiskerat elfenben?

Enligt Tawal går det vidare till institutionen för nationalparker som ”förstör det”.

Det finns emellertid dokument som bevisar att tidigare beslag försvunnit från institutionens lagerlokaler, och de thailändska myndigheterna är ökända för sin utbredda korrup­tion. Något som passar en smugglare med näven full av sedlar perfekt. Men Tawal delar inte bilden.

– Det har inte funnits någon korrup­tion så länge jag har jobbat här, säger han och förklarar samtidigt varför han valde att jobba med flygplatsens vilda djur-sektor.

– Det är lätt att bli befördrad, och det finns stora möjligheter för mig att klättra uppåt.

Att även priset på elfenben ska klättra är ju målet för dem som sitter på stora lager runt om i världen. Till exempel så sålde några afrikanska länder 115 ton elfenben lagligt till Kina och Japan 2008. Kinas regering har sedan dess skyhöjt marknadspriset. Det är alltså den lagliga handeln som eldar på problemet med den olagliga; många kineser verkar nuförtiden tro att det är helt okej med all handel med elfenben. Vad är då lösningen?

– Vi måste införa ett totalförbud för all handel, även inom länderna, förstöra de inhemska lagren och kompensera människor för det. Den lagliga handeln är en katastrof, säger Steve Galster, chef för den Bangkokbaserade organisationen Freeland.

I dag är maxstraffet för smuggling av elfenben i Thailand fyra år, ”men ingen åker i fängelse”. De högsta böterna på 8 400 kronor avskräcker inte särskilt många, enligt Steve som vill se tuffare straff och ”sätta press på handlarna i de högsta leden”.

I mars håller CITES, Convention of International Trade in Endangered Species, sitt nästa möte i Bangkok om den afrikanska elefantens framtid. Förutom att stoppa tjuvjakten i Afrika vet Steve Galster vad som måste till om framtidens barn ska se elefanter annat än på zoo.

– Deras livsmiljöer har försvunnit till den grad att det på vissa platser ser ut som att det finns många elefanter – eftersom det är så trångt. Vi måste ge dem mer utrymme att leva på, säger han och lägger till:

– Tyvärr ser jag mycket snack och lite handling. ♦

